

Redningsmann som ikke helt har landet

Hvis ikke blålysefeberen hadde fått så godt tak i Jan Martinsen på midten av 70-tallet, hadde han kanskje fullført studiene i selens dykkerfysiologi, hatt en doktorgrad og kontor på Universitetet i Oslo. I stedet ble han Norges første redningsmann.

I vinter ble han også Norges første pensjonerte redningsmann, men Jan Martinsen er ikke ferdig med sitt livsverk: Å sørge for rask og riktig hjelp til syke og skadde pasienter utenfor sykehus. I 1976 var Jan Martinsen i ferd med å avslutte sitt hovedfag i zoofysiologi. Han jobbet som vikar for ambulansetjenesten i Oslo. Etter hvert ble det mer og mer ambulanseskjøring og mindre og mindre studier. Så traff han Drøbakslegen Jens Moe.

- Møtet med Jens Moe var et vendepunkt. Vi oppdaget raskt at vi begge syntes helsevesenet sviktet pasientene på et viktig område: det akuttmedisinske tilbudet utenfor sykehus. Vi syntes det for ofte gikk for lang tid før pasientene fikk tilfredsstillende medisinsk behandling. Samtidig mente begge at de som rykket ut, meg selv inkludert, ikke alltid var kompetente til å yte den medisinske hjelpen pasienten burde få. Sykehusets ekspertise måtte raskt ut til pasienten, og det var starten på Norsk Luftambulansse og luftambulansetjenesten i Norge, sier Martinsen.

Jens Moe

Med Jens Moe i spissen var det flere ambulansesjåfører på legevakten i Oslo og i Drøbak som jobbet for å innføre legehelikopter i Norge.

- Konseptet var det samme som vi har i dag: Helikoptret skulle bemannes med en anestesilege som er spesialist i å håndtere de akutte situasjonene, en erfaren pilot og en redningsmann med medisinske, redningstekniske og flyoperative oppgaver.

Min drivkraft er idealisme og ønsket om at pasienter som har vært utsatt for alvorlig ulykke eller akutt sykdom skal få en best mulig akuttmedisinsk behandling også utenfor sykehuset, sier Jan Martinsen.

Foto: Marianne Otterdahl-Jensen/NLA

Martinsen sa opp jobben på legevakten, og ble den første ansatte i Norsk Luftambulansse. Han hadde ansvaret for å bygge opp redningsmannsfunksjonen. Sammen med fem kolleger reiste han til Sveits for å gå på redningsmannsskole der. Sveits hadde en godt etablert legehelikoptertjeneste, og var modellen for tjenesten som Moe, Martinsen og de andre var i ferd med å bygge opp i Norge.

- Da vi kom hjem kopierte vi utdannelsen fra Sveits, og utdannet flere som var interessert i å jobbe som redningsmenn på fritiden sin.

Jan Martinsen og fem kolleger ble utdannet til redningsmann i den anerkjente luftambulansetjenesten i Sveits, Rega. Fra venstre: Pål Endresen, Jan Martinsen, Hans E. Krabset, Arild Thorseth, Jo Ellefsen og Viggo Eriksen. Foto: Privat

Ved siden av sin jobb som redningsmann, har Jan Martinsen engasjert seg som instruktør. Her fra kurs i hurtig frigjøring fra bilvrak. Foto: Espen Braata/NLA

Pantsatte hjem

Både Bård Østgaards Stiftelse (senere Stiftelsen Norsk Luftambulans) og det operative selskapet Norsk Luftambulans AS ble til i 1977. Tanken var at helikopterberedskapen skulle finansieres gjennom å tilby befolkningen støttemedlemskap i Stiftelsen. Gründerne trengte 18 000 medlemmer det første året for å dekke kostnadene, men kostnadene ble høyere enn inntektene.

- Vi hadde velvillige sponsorer fra bank og forsikring, men etter hvert trengte de garantier for de beløp vi skulle låne. Det ble et krav til oss initiativtakere om å stille garanti for beløpet – helst i fast eiendom. Flere av oss pantsatte hus og eiendommer, mens noen valgte å tre ut. Jeg vurderte aldri å trekke meg. Det som drev meg var en urokkelig klokkeetro på konseptet. Jeg var sikker på at det ville bli en suksess, sier Martinsen.

Snøskred på Norefjell

I mars 1978 var det bare tre måneder til den planlagte oppstarten av legehelikoptervirksomheten på Østlandet. Som et ledd i markedsføringen av det nye tilbudet, stilte Moe og Martinsen med helikopter under Holmenkollrennet denne senvinteren. De skulle demonstrere underhengende operasjon i pausen i hopprennet. Helikoptret var leid inn fra Sveits, med redningsmann, flyger og sykepleier. Moe var lege og Martinsen var redningsmann om bord.

- Det var mange tilskuere, og selvsagt mye presse, forteller Martinsen. Det var likevel ikke demonstrasjonen som sørget for at legehelikoptret fikk mye oppmerksomhet etter den helgen. Midt på dagen på lørdag kom en frivillig fra Røde Kors løpende til helikoptret og fortalte at det var gått et snøskred på Storefjell.

- Vi ble bedt om å fly til Hønefoss for å plukke opp lavinehunder og fly videre inn til skredet. Jeg visste ikke helt hva jeg skulle vente meg, jeg visste knapt hva et snøskred var, minnes Martinsen.

Mediehjelp

Da helikoptret kom til Hønefoss sto de to hundene og førerne klare. Den sveitsiske redningsmannen og Martinsen ble igjen. Helikoptret returnerte med to pasienter som ble avlevert på sykehuset, og hentet redningsmennene til skredet. På Norefjell deltok de i et redningsarbeid som viste seg å være omfattende. 12 speidere var tatt av raset, og det tok åtte timer før sistemann ble lokalisert og gravet fram – i live. Han ble levert på Ullevål sykehus før helikoptret returnerte til Holmenkollen.

- Det ble mye oppstyr og mye oppmerksomhet i media etter oppdraget. Jens tok de fleste intervjuene, og jeg tok resten. Vi fikk fram våre to viktigste argumenter for legehelikoptret gjennom dette første, store oppdraget: At vi kom raskt til stedet, og at vi hadde med oss medisinsk ekspertise helt fram til pasienten på ulykkesstedet. All oppmerksomheten gjorde oss kjent og ga oss en god start, slår Martinsen fast.

Lørenskog

Norsk Luftambulanses første legehelikopter ble plassert på Lørenskog i Akershus. Sentralsykehuset i Akershus var velvillig innstilt, og stilte med både lokaler for mannskapet og landingsplass for helikoptret. Legene ble rekruttert fra Sentralsykehuset i Akershus og Ullevål sykehus. I likhet med redningsmennene tok de vakter på helikoptret på fritiden sin. Jan Martinsen var fremdeles den eneste ansatte, og hadde ansvaret for å koordinere vaktlistene, skaffe og vedlikeholde utstyr og holde kontakten mot ambulansetjenesten. Flygerne jobbet en uke på og to uker av helt fra begynnelsen.

- Den store spenningen dreide seg om i hvilken grad vi ville bli brukt operativt i utrykningsammenheng. Vi hadde veldig god kontakt med ambulansesentralen i Akershus, og de første månedene begrenset de fleste oppdragene våre seg til dette området. Etter hvert ble legehelikoptret mer kjent gjennom media, og det hendte stadig oftere at helikoptret ble tilkalt til andre steder på Østlandet.

Prøvedriften med legehelikoptret på Lørenskog er fem dager gammel. Foran til venstre er lege Jens Moe med redningsmann Jan Martinsen til høyre.

Foto: Scanpix

Motstand

På 70-tallet besto ambulansetjenesten av private aktører. Mange av disse så legehelikoptret som en trussel mot eget levebrød. Andre mente at legehelikoptret var sløsing med penger, og at gevinsten for pasientene ikke var verd kostnadene.

- Det var mye motstand, og det var vanskelig å ta til motmæle fordi man aldri sikkert kunne vite hvordan utfallet for pasienten ville vært hvis vi ikke hadde kommet. Vi arbeidet mye med medisinsk argumentasjon for å rettferdiggjøre kostnadene som helikopterberedskap medførte, sier Martinsen.

Oppdragene ble fakturert Rikstrygdeverket etter en timepris som dekket driftskostnadene til helikoptret. Stiftelsens medlemmer finansierte lønninger, utstyr,

Fra obs.rommet.

Foto: Espen Braata/ Norsk Luftambulans/NLA

kurs og opplæring. Det tok mange år før tjenesten fikk en offisiell aksept, men i 1988 ble en landsdekkende, statlig luftambulansetjeneste etablert.

Motivasjon

I løpet av et kvart århundre med flere tusen oppdragstimer som redningsmann har Jan Martinsen aldri vurdert å slutte. Han har vært på utallige trafikkulykker og hjertestanser, men også de mer spektakulære tilfellene som Åsta-ulykken og dramatiske redninger i sjøen eller på fjellet.

- Jeg har fått så mye tilbake for den innsatsen jeg har gjort, at det har vært motivasjon nok. Etter et oppdrag har jeg ofte tenkt på hvordan det kunne gått med pasienten om vi ikke hadde kommet. Min drivkraft er idealisme og ønsket om at pasienter som har vært utsatt for alvorlig ulykke eller akutt sykdom skal få en best mulig akuttmedisinsk behandling også utenfor sykehuset.

Martinsen har opplevd en stor forandring av de pre-hospitale tjenestene. Han hadde selv ingen relevant utdanning da han startet som vikar i ambulansetjenesten i Oslo. Det som den gang var en transporttjeneste, er over tid blitt en medisinsk tjeneste med personell som har utdanning og trening.

"Pensjonist"

I desember 2003 hadde Martinsen sin siste vakt. Han måtte motvillig slutte som redningsmann fordi han nådde pensjonsalderen på 58 år.

- Jeg var engstelig for hvordan det ville bli å slutte og bekymret for at jeg skulle bli rastløs. Det rakk jeg aldri, fordi jeg ble kastet ut i jobben som regionsjef i Stiftelsen Norsk Luftambulans. Etter å ha jobbet et halvt år med vanlig arbeidstid innser jeg hvor godt jeg hadde det i vaktturnus, smiler Martinsen.

Da Martinsen startet i Norsk Luftambulans på 70-tallet, hadde ildsjelene som mål å skaffe 18 000 medlemmer og opprette én base. Nå har Stiftelsen 800 000 medlemmer og det er 11 legehelikopterbaser i Norge. Åtte av dem opereres av Norsk Luftambulans på vegne av Helseforetakenes nasjonale luftambulansetjeneste ANS. Han har grunn til å være stolt.

- Det var mye byråkrati og motstand, og jeg tviler på at dette kunne skjedd uten at Jens Moe og vi andre trodde så sterkt på ideen om å innføre legehelikoptertjenesten til Norge. Likevel føles det ikke som en stor seier – fordi jeg hele tiden var sikker på at det var hit vi skulle komme, sier Jan Martinsen.

Som regionsjef i Stiftelsen Norsk Luftambulans fortsetter Jan Martinsen å jobbe for å fremme akuttmedisin.

- Mitt engasjement er fremdeles sterkt. Det er mye upløyd mark, og vi skal være med å videreutvikle de prehospitalene til beste for pasientene, slår Norges første redningsmann fast.

Fakta:

Jan Harald Martinsen

Født 17. desember 1945

1977: Stifter Bård Østgaards Stiftelse og Norsk Luftambulans AS

1978: Ansatt som redningsmann Norsk Luftambulans AS

1988: Havarerer på Dovrefjell, hele crewet klarer seg

2003: Feirer 25-årsjubileum og blir "pensjonist"

2004: Regionsjef Øst i Stiftelsen Norsk Luftambulans